

ADONİS

New York'a Mezar

Çeviri: ÖZDEMİR İNCE

2.
BASKI

ADONIS
New York'a
Mezar

Can Yayınları 2039

Kabr min ayal New York, Adonis

© 1971, Adonis

© 2012, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2012

2. basım: Mart 2012

Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Cevat Çapan

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © iStockphoto.com, Shutterstock

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1413-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

ADONİS
New York'a
Mezar

Ŗiir

Çeviri
Özdemir İnce

ALİ AHMAD SAİD ESBER (ADONİS), 1 Ocak 1930'da Suriye'de, Lazkiye'nin Kassabin adlı köyünde doğdu. 1942-1949 arası Tartus Fransız Lisesi'nde okudu. Şair adını Adonis olarak değiştirdi. 1954'te Şam Üniversitesi'nin Felsefe Bölümü'nden diploma aldı. Aynı yıl başlayan 24 aylık askerlik hizmetinin 11 ayını askeri hapishanede geçirdi. 1956'da Beyrut'a geldi ve Yusuf el-Hal ile *Şiir* dergisini kurdu. 1960'ta Fransız hükümetinin burslusu olarak Paris'te okudu. 1962'de Lübnan vatandaşlığına geçti. 1968'de *Mavvakif* adlı dergiyi kurdu. 1975'te "Sabit ve Devingen" adlı üç ciltlik teziyle devlet doktorası derecesi aldı. 1986'da Paris'e yerleşti ama ne Kassabin köyündeki ne de Beyrut'taki evlerini terk etti. 1983'te Mallarmé Akademisi üyesi oldu. Türkçe yayınlanan şiir kitapları: *New York'a Mezar, Doğu ve Batı, Kutlamalar, Dalların Güncesi, Güneşin Âyetine Uyarak Düş Görüyorum, Rüzgârda Yapraklar, Şamlı Mihyar'ın Şarkıları; Kör Kahin, Poetika: Arap Poetikasına Giriş*. Syria-Lebanon Award of International Forum (Pittsburgh, 1971), Le Grand Prix des Biennales Internationales de la Poésie (Liège, 1986), Jean Malrieu Şiir Ödülü (Marsilya, 1991), Uluslararası Nâzım Hikmet Ödülü (İstanbul, 1995), Max Jacob Ödülü (Paris, 2008) ve Goethe Ödülü (Frankfurt, 2011) gibi ödülleri var.

ÖZDEMİR İNCE, 1936'da Mersin'de doğdu. 1960'ta, Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nü bitirdi. Aydın Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yaparken Fransız hükümetinin bursuyla Fransa'ya gitti. Paris Üniversitesi'ne bağlı Institut des Professeurs de Français à l'Étranger ve Institut de Phonétique'te öğrenim gördü (1965-1966). Aydın ve Muğla liselerinde çalıştı (1966-1969). 1969'da TRT'ye geçti; metin yazarı, öndenetim ve redaksiyon müdürü, program ve yayın planlama müdürü, genel müdürlük müşaviri ve uzman olarak çalıştı. 1982'de emekli olduktan sonra Can Yayınları ve Telos Yayıncılık'ta editörlük yaptı. Halen *Hürriyet* gazetesinde fıkra yazarıdır. Şiirleri ve eleştirel denemeleri yirmi kadar yabancı dile çevrildi. Şiirleri Fransızca, Bulgarca, Yunanca, İtalyanca ve Makendoncada kitap olarak yayımlandı.

İçindekiler

Evrensel Sürgün	11
Ali Ahmad Said Esber'den Adonis'e	17
Bir söyleşi: Burada söylediklerimi bir Arap gazetesinde söyleyemem	25
New York'a Mezar	39
Tâ'ifa Krallarının Tarihine Öndeyiş	69
Bu Benim Adımdır	83

Evrensel Sürgün

1986 yılında, Fransa Kültür Bakanlığı'nın verdiği çalışma bursuyla Paris'te yaşıyordum. Adonis'le o yıl, Henri Meschonnic'e verilen Mallarmé Şiir Akademisi Ödülü töreninde karşılaştık. İkimiz de 1983 yılında Mallarmé Şiir Akademisi'ne "yabancı üye" seçilmişti. Bu karşılaşma ve tanışma, hayatımın dönüm noktalarından biridir: Gelenek ve şiir, bireysel din/kurumsal din, durağan ve devingen, çöküş ve devrim konularında bana yakın düşünen bir Müslüman ülke şairine rastlamıştım. Üstelik Adonis'in kafa yapısı ve düşünme tarzı, benden çok daha sistematikti. Felsefe eğitimi aldığı için kuramsal yanı sağlamdı ve en önemlisi (Arap dünyasının en önemli aydınlarından biri ve bir İslam bilgini olduğu için) Kuran'ı doğru okuduğundan emindim; bu konuda bana rehberlik yapabiliirdi.

Beklentilerimin hiçbirini boşa çıkmadı.

Aynı coğrafyanın, aynı fauna ve floranın, aynı mutfağın ve baş belası bir ortak tarihin insanlarıydık. Onun doğduğu Kasabın (Lazkiye) ile benim doğduğum Fındıkpınarı (Mersin) arası kuş uçuşu bir sigara içimi mesafedeydi. İki zimi bulmuş-tum!

Adonis'in şiir dergisiyle giriştiği şiirsel devrimi 1967 yılından itibaren biliyordum. Hatta Ankara'da çıkan *Dost* dergisinde yayımladığım bir yazıda neler yaptığımı anlatmıştım. Şiirlerinden örnek çevirmiş miydim, hatırlamıyorum. Şiirsel eylem ve girişimiyle "durağan toplum" ve yazınsal geleneğe baş-

kaldırıyor öneriyordu. Kendisini ve şiirini Türkiye’de tanıyan yoktu. Seksenli yılların başında, hakkında ne düşündüğünü sorduğum Abidin Dino, bizim Yahya Kemal’e benzediğini söylemişti. Bu, benim beklediğim bir cevap değildi. Yahya Kemal geçmişe tapar, Adonis ise geçmişî hallaç pamuğu gibi atar.

1986 yılı Adonis’in hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu yıla kadar Fransa’da, 1982, 1983, 1984 yıllarında, aralarından Şamlı Mihyar’ın Şarkıları (1983) olmak üzere üç şiir kitabı, bir de kuramsal *Arap Poetikası (Introduction à la poétique arabe)* yayımlanmıştı. O yıl Paris’e yerleşti. Arap Birliği’nin Paris’teki UNESCO temsilciliğinde görevliydi.

Arap Poetikası, Şamlı Mihyar’ın Şarkıları ve *New York’a Mezar’ı* o yıl Paris’te okudum. 1986 yılında Paris’te bulunuşunun nedeni Arthur Rimbaud çevirimi bitirmektir. Fransızlar zaten bunun için burs vermişlerdi. Bu nedenle *New York’a Mezar’ı* ancak 1987 yılında dilimize çevirebildim. Adonis’ten yaptığım tek çeviri bu kitaptır. Zaten 1990’dan sonra şiir çevirisi yapmadım. Çeviri programım gerçekleşmişti. *Arap Poetikası* ve *New York’a Mezar’ı* okuduktan sonra Adonis’i de bu programa eklemiştim. Adonis’i, Türk şiirinin hizmetine sunacaktım. Türk şiir ortamını, gelenek ve şiirde devrim düzleminde düşünmeye yönlendirebilecektim. Çünkü bir süredir dönemin genç şairleri, geleneğe ve divan şiirine ihanet etme kompleksi yaşamaktaydılar. Siyasette de köşe dönme ideolojisiyle birlikte Osmanlı’ya geri dönüş kırıltıları başlamıştı. Kitaplardan birincisi bu alanın kuramı, ikincisi ise uygulama örneğiydi. *New York’a Mezar’ı*¹ 1989 yılında Varlık Yayınları’nda yayımladım. Adonis o yıl TÜYAP Kitap Fuarı için İstanbul’a geldi. İlk geliyordu. Daha sonraki dönemde sık sık geldi. İdealindeki, “Müslüman halkın yaşadığı laik cumhuriyet” örneğini bulmuştu. Her şeye karşın!

Tarık Akan, 1995 yılında bana telefon etti ve Uluslararası Nâzım Hikmet Ödülü’nü Adonis’e vermeyi düşündüklerini,

1. Adonis, Arapça aslının “Mezar” değil “Kabir” (Kabr) olduğunu söylüyor.

kabul edip etmeyeceğini kendisine sormamı istedi. Adonis, o sırada Londra'da bir arkadaşının evindeymiş. Oraya telefon ettim ve Nâzım Hikmet Vakfı'nın kendisine vermeyi düşündüğü 10 bin dolarlık ödülden söz ettim. "Sen ödül jürisinde misin, jüride isen ödülü alamam," dedi. Üye olmadığımı yemin ettim. O da Nâzım Hikmet adına verilen bu ödülü almaktan onur duyacağını söyledi.

Ödülün önce birkaç kitabı yayımlanmıştı; ödülün sonra birkaç kitabı daha yayımlandı. Adonis'i şair ve poetikacı olarak Türk şiirinin hizmetine sunma tasarımı bir ölçüde gerçekleştirdiğimi sanıyorum.

Adonis, onunla tanıştığım 1986 yılında Arap dünyasının, bence, en büyük şairiydi. Almanların Goethe Ödülü'nü aldığı, İsveçlilerin Nobel Ödülü'nü alamadığı 2011 yılında, dünyanın yaşayan en büyük şairi. Tedbirli davranıp, "dünyanın yaşayan en büyük şairlerinden biri" diyebilirdim. Bilerek demedim!

Benim şairim, şiir yazmakla yetinmez, onunla doymaz, edebiyat ve şiirin tarihi, sosyolojisi, felsefesiyle de ilgilenir. Adonis, araştırma ve denemeleriyle bir işi tam anlamıyla yapıyor. Benim büyük şairim bunlarla da yetinmez, ülkesinin ve dünyanın siyaset ve kültür sorunlarıyla da ilgilenir, Beyrut'ta 60'lı yıllarda yayınladığı *Mavvakif*¹ dergisinin adının ifade ettiği tarzda tavır alır. Adonis denemeleriyle, gazete yazılarıyla, konuşmaları ve demeçleriyle bunu da yapıyor.

Bu yazıyı, Türkiye'nin henüz Adonis'i tam anlamıyla tanımadığını haber vermek için yazıyorum. Bu eksikliğin giderilmesi için Türkçeye kazandırılması gerektiğini düşündüğüm dört kitaptan söz edeceğim:

Kızı Ninar Esber'in imzasını taşıyan "Babam Adonis'le Konuşmalar²". Bir şair baba ile sinemacı ve sanatçı kızının konuşabileceği şeyler.

1. (Ar.) TAVİR. (Y.N.)

2. Ninar Esber, *Conversation avec Adonis, mon père*, Editions du Seuil, 2006.

“Kitap” (*al-Kitâb*)¹: *Kitap*’ın Arapçası, 1995 yılında Dar Al Saki (Beyrut) tarafından yapıldı. Arapçası üç cilt olan kitabın birinci cildi 2007 yılında Fransa’da yayımlandı ve 2008 yılında Max Jacob Şiir Ödülü’nü² aldı.

“Kitap”³, Peygamber’in ölümünden sonra ve halifelüğün kurulmasından itibaren, X. yüzyılın yarısına kadar, Arap tarihinde yapılan bir yolculuktur. Dante’nin *İlahi Komedya*’sı benzeri bir yolculuk. Ancak Dante’nin göksel *Cennet* ve *Cehennem*’inin tersine Adonis’in *Cennet* ve *Cehennem*’i bu dünyadadır. *Cehennem*, Arap’ın yaşadığı, düşündüğü ve yazdığı yerdir.

Tasarlanmış bakımından eşi benzeri olmayan bu kitap, üç boyutlu ve çok katmanlıdır: sol tarafta anlatıcının metni, sağ tarafta şairin metni, aşağıda (dipte) açıklamalar ve notlar.

Adonis bu kitabı için, “Arap tarihinde yapılan epik bir yolculuk ve bir başka deyişle bu tarihi şiirsel olarak okumaktır,” diyor.

Gerçekten çoğul bir kitap, şiir sanatında gerçek bir devrim. Nâzım’ın *Memleketimden İnsan Manzaraları* gibi ama bir başka boyutta büyük bir şiirsel devrim.

“Dua ve Kılıç” (Arap Kültürü Üzerine Deneme):⁴ Arap şiiri, tarihi ve kültürü üzerine yazılmış kitap ve yazılardan oluşan bir kitap. Kitabın anafikrini şöyle özetleyebiliriz: İnsana saygı ve demokrasi, insanın yaratıcı yeteneklerine mutlak saygıyla başlar. Arap tarihinin, kültürünün, siyasetinin içinden yazılmış benzersiz bir kitap. “Arap Baharı” denen kaosu, bu sözde baharın sonunda Selefî ve Müslüman Kardeşler iktidarına yol açacağını taa başından itibaren bu kitap sayesinde gördüm ve *Hürriyet* gazetesinde birkaç kez yazdım. Libya’nın vardığı karanlık yer, Tunus ve Mısır seçimlerinin sonuçları artık benim

1. Adonis, *Le Livre (al-Kitâb)*, Éditions du Seuil, 2007.

2. Bu ödül bana 2006 yılında, Mani est vivant! (Mani Hayy!) için verilmişti.

3. Şair Metin Fındıkçı, “Kitap”ın tamamını Arapça’dan Türkçeye çevirdi ama bir yayıncı bulamadı. Kitap 19x22 cm üzerinden yayımlanabilir. Birinci cilt 400 sayfa. Belki de bu nedenle yayıncı bulunamadı.

4. Adonis, *La prière et l’épée (Essais sur la culture arabe)*, Mercvre de Fransa, MCMXCIII.

yazdıklarımı doğruluyor. Ama ben bu yorumları, Adonis'in kitabı ve kendisiyle yaptığımız uzun konuşmalardan sonra yaptım. Adonis beni Arap tarihi, kültürü ve şiiri konularında özgürleştirdiği gibi siyaset bağlamında dışarıdan yapılan yorum ve telkinlerin de baskısından kurtardı. Bu kitap da mutlaka Türkçeye çevirilip yayımlanmalı. Sadece bizler için değil, gazeteciler, siyaset bilimcileri, Arap coğrafya ve tarihinin sözde uzmanları için de (çok şey öğrenecekleri için) çok önemli bir kitaptır.

“Orfeus'un Bakışı”¹: Her şeyi (edebiyatı, şiiri, siyaseti, geleneği, ekonomiyi, insan bedenini, aşkı, erotizmi, kadını...) konu alan bir söyleşi. Söyleşiyi yapan Houria Abdelouahed, Adonis'in çevirmeni, psikanalist ve Paris-VII Denis Diderot Üniversitesi'nde öğretim üyesi.

Söyleşi, Adonis'in ne denli diri ve canlı bir insan ve eylem adamı olduğunun kanıtı.

Gelelim *New York'a Mezar*'ın bu yeni baskısına: Biçim ve içerik olarak tam anlamıyla devrim yapan bu kitabın ikinci Türkçe basımında, birkaç baskı hatası dışında herhangi bir değişiklik yapılmadı. Okuduğunuz bu yeni önsöz yazıldı ve 2003 yılı Ekim ayında Mersin'de yaptığımız, *Hürriyet* gazetesinin 12 Ekim 2003 tarihli *Pazar* ekinde yayımlanan, “Burada Söylediklerimi Bir Arap Gazetesi'nde Söyleyemem” başlıklı, çok önem dediğim söyleşi eklendi.

ÖZDEMİR İNCE
Cihangir, 7 Aralık 2011

1. Adonis, *Le Regard d'Orphée*, Fayard, 2009.

Ali Ahmad Said Esber'den Adonis'e¹

Ali Ahmad Said Esber (Adonis) 1 Ocak 1930 günü Suriye'de, Tartus ile Latakia arasında bulunan Kassabin adlı bir köyde doğdu. On dört yaşına kadar burada yaşadı; okuma yazmayı kendi kendine çalışıp öğrendi, Kuran'ı "hatm etti", eski Arap şairlerini, özellikle de IX. yüzyıl şairi Abu Tammam'ı okudu.

Kassabin'in doğal örtüsü, çevresel ve toplumsal koşulları, pastoral niteliği nedeniyle mistisizme karşı ilgi duydu. Fakat, bu gizemciliğin kaynağında, Tanrı'ya erişme çabaları, algılanamayan doğüstü gerçekleri tanrısal sezgi yoluyla yaşama eğilimi yoktu; onun gizemciliği gözle görünmeyen gerçeklerden çok madde dünyasıyla ilişkiliydi, yani iki "dünyanın birliği" söz konusuydu. Daha doğrusu bu olgu, daha sonra, şiirlerinin hem gidimli (*discursif*), hem de sezgisel oluşturucuları olarak önemli bir belirginlik kazanacaktır.

Suriye'nin 1944 yılında bağımsızlığına kavuşması ve Şükrü El-Kuvvetli'nin ilk cumhurbaşkanı seçilmesi Ali Ahmad Said'in yaşamında "Binbir Gece" mucizesini yarattı: Yeni cumhurbaşkanının ülkeyi kendi gözleriyle tanımak için başladığı gezi, onun yaşamında belirleyici bir etken olacaktır. Şükrü El-Kuvvetli'nin bir geziye çıkacağını duyan Ali Ahmad Said, babasına bu olay üzerine bir şiir yazacağını söyledi ("durum" şairi ve halk şiiri geleneğine tam anlamıyla uygun bir davranış). Babası ona, "Oğlum sen kimsin ki koskoca cumhurbaşkanı önünde konuşacaksın?" dedi.

Ama Eş-Şuara (Şairler) suresinin sözünü ettiği şeytanlara kulak veren bu oğul, dediği gibi, şiiri yazdı ve cumhurbaşka-

nıyla birlikte binlerce Suriyelinin huzurunda okudu. Mirène Ghossein'in belirttiğine göre, şiir, cumhurbaşkanını, şimdiye kadar kendi ülkelerinin yönetiminde söz sahibi olamamış halkla işbirliği yapmaya çağırıyordu. Genç şair, "Her iki taraf da güven ve sabır göstermeli, vatandaşlık ilkelerini bilmeli. Halk elini uzatıyor," diyordu. Ali Ahmad şiirini bitirince cumhurbaşkanı yerinden kalkıp genç şairi alından öptü ve, "Söyle bakalım ne istersin?" dedi.

"Okumak istiyorum."

Ali Ahmad, bir hafta sonra cumhurbaşkanından bir mektup aldı. Bir liseye kaydı yapılmıştı ve Tartus kentine gelmesi isteniyordu. Ali Ahmad burada üç yıl kaldı, daha sonra Latakia' da bir devlet okuluna gitti ve on iki yıllık okulu beş yılda bitirip diplomasını aldı.

Latakia'da bulunduğu ilk yıl siyasal etkinliklere katıldı, hâlâ Suriye'de bulunan Fransız kuvvetlerine karşı gösteriler örgütledi. İlk şiirlerini de bu sırada yayımladı. 1950 yılında Şam Üniversitesi'ne girdi, yerel gazete ve dergilerde şiirlerini yayımlamayı sürdürdü. Arap şiirinin biçimini yenilemek sorunsalı o sırada bile gündemindeydi. Kendini Arap şiirinin geleksel yapısı ve söyleyiş (prozodi) kuralları içinde tutsak gibi hissediyordu. Ali Ahmad Said, Adonis'e yol alan süreç içinde bu sorunsalı hem kuramsal, hem de kılışal olarak çözümleyecek ve *Arap Poetikası*¹ (Beirut, 1971) adlı görkemli yapıtında dile getirecektir.

Ali Ahmad, Şam Üniversitesi'ni bitirip "Arap gizemciliği" konusunda master yaptı. 1956 yılında, günümüz Arap yazınının en önemli eleştiricilerinden biri olan Halide Salih'le evlendi. Bu evlilikten kısa bir süre sonra Lübnan'a gitti ve ADONİS adını aldı. Bilindiği gibi Adonis; Sümer, Hitit, Bâbil ve Fenike kaynaklarından Antik Yunan'a kadar gelen öyküleriyle bir Fenike "erkeklik" tanrısıdır. Bir söylenceye göre, Adonis'e âşık olan Aphrodite'yi kıskanan Tanrıça Artemis, onun (Adonis'in) üzerine domuz saldırtmış, Adonis'in kanlarıyla sulanan topraktan "Manisa lâleleri" bitmiş. Adonis ölünce Tanrıça Aphrodite (Fenike kaynaklarına göre İştâr) onu kurtarmak için ölüm

1. *Arap Poetikası*, YKY, 2004, İstanbul. (Ç.N.)

ülkesine inmiş. Ölüm ülkesi tanrıçası Persephone de Adonis'e âşık olunca iki tanrıçayı kırmak istemeyen Zeus, Adonis'in bir yıl yer altında, bir yıl yer üstünde kalmasını buyurmuş. Bu söylence, Suriye kralı Theios'un kızı Myrrha (kimi kaynaklara göre, Kıbrıs kralı Kinyras ile kızı Smyrna) ile sevişmelerinden doğan Adonis yorumundan daha yakın Ali Ahmad Said'in Adonis'e dönüşümüne. Kral, sevdiği kadının kendi kızı olduğunu öğrenince çok kızmış ve kızını öldürmek istemiş. Tanrılar kıza acımış ve onu mersin ağacı (*murt, murtos*) yapmışlar. Adonis de bu mersin ağacından doğmuş. Bu söylenceleri bilgiçlik taslamak amacıyla aktarmadım: Adonis, Ali Ahmad için bir simgedir, belli aralıklarla sürekli "diriliş"i, değişimi ve bir kimlik arayışını simgelemektedir.

Adonis, Lübnanlı genç şair Yusuf El-Hal ile birlikte "Şiir" dergisini kurdu. Bu dergi aracılığıyla çağdaş Arap şiirinin sorunlarını irdelemeyi ve yeni Arap şairlerini tanıtmayı amaçlıyorlardı. Amaç gerçekleşti, dergi Maşrik'tan Mağrib'e bütün Arap dünyasını etkiledi, bir şiir devrimi yarattı; günümüz Arap şiirinin en önemli isimleri bu dergiden geçti.

Adonis, 1960-1961 yıllarında Paris'te bulunduktan sonra Beyrut'a dönüşünde Lübnan vatandaşlığına geçti. Birkaç yıl sonra da "Şiir" dergisinden ayrıldı.

1968 yılında yazınsal özlemleri tam anlamıyla olgunlaşınca, *Mavvakif* adlı bir aylık dergi yayımlamaya başladı. İlk sayısında, kendisiyle birlikte dergiye katkısı olan şairlerce kaleme alınmış sunuş yazısında şöyle deniliyordu: "Bu dergi bizim anlatım aracımız, bizim canlı parçamız, tamamlayıcımız da; bu nedenle, aynı zamanda bir Gerçeklik ve Simge'dir; parçalanmalardan başka bir şey yaşamamış olan Arap kuşağının parçalanıp dağılışını sergiler; biz bu dergide yeni bir yapı oluşturma girişiminde bulunacağız." *Mavvakif* bu izlençe ve ilkeye bağlı kaldı. Bugün de Arap yazarlarının her konuda düşüncelerini dile getirebildikleri bağımsız yayın olma niteliğini korumaktadır.

Bir süredir Paris'te yaşayan ve Mallarmé Akademisi yabancı üyesi olan Adonis'e 1971 yılında "Syria-Lebanon Award of the International Poetry Forum" (Pittsburgh) ve 1986 yılında da şiir dünyasının en önemli ödülllerinden biri olan "le Grand Prix des Biennales Internationales de Poésie" (Brüksel) verildi. Yapıtları başta Fransa olmak üzere, İngiltere, Belçika, ABD, İs-

panya ve Norveç'te; şiir ve denemeleri bu ülkelerin dışında, İsveç, Japonya ve SSCB'de yayımlandı.

* * *

Adonis'in yapıtları incelendiğinde, belli izleklerin, yazılıkları dönemlerin belli bakış açısına göre geliştikleri görülür. Şiirlerinin eksilmez kişisi Şamlı Mihyar, Adonis'in bir yansıması gibidir. Yoksulluk, çocukluk ve ölüm, ilk şiirlerinin başlıca izleklerini oluşturur. Adonis, çocukluk ile yoksulluk arasında bir benzerlik olduğunu söyler: Çocukluk yalnızca saflık ve doğaya yakınlık dönemi değil, aynı zamanda, mülkiyetin olmadığı bir çağdır. Onun, Kassabin köylülerini anımsatan yoksul insanları basit, saygın ve güzel insanlardır. Şamlı Mihyar'ın dünyayı değiştirmeye çağırdığı insanlar, bu insanlardır; çünkü doğaya yakın olmak bu insanları bozulmaktan korumuştur. Ölüm, bu insanlar için basit ve doğal bir olaydır, iyi tanıdıkları, sevdikleri toprağa dönüştür. Yoksullarla toprak arasındaki bu yakınlık Adonis'in şiirinin mistik geri planını hazırlamıştır.

En önemli yapıtlarından biri olan *Şamlı Mihyar'ın Şarkıları*'nda¹ yoksulluk, yalınlık, doğaya yakınlık gene başlıca izleklerdir. Mihyar, şairin düşüncelerinin, umutlarının ve düşlelerinin somutlanmış durumudur. Bir yaşam simgesi olan Mihyar, sürekli devinim içindedir: Dinin biçimlediği bir toplumu sarsmaya gelen bir "kâfir kılıcı"dır; imamı yadsıyan bir devrimcidir; haksız ve eskimiş olan her şeyi lanetler, dinin bir korku olmaktan çıktığı, insanın hem tanrı hem kul olduğu bir dünyanın habercisidir.

Şamlı Mihyar'ın Şarkıları (1961), biçimsel bakımdan, Arap şiir geleneğinden ilk kopuşmayı temsil eder. Bu kopuşma daha önce Cibran, Sayyab ve Adonis'in önceki şiirlerinde tanık olduğumuz kopuşmanın çok ilerisinde, belirgin ve kararlı bir dönemeçtir. Bir devrimin başlangıcıdır.

Ama, elinizdeki kitapta yer alan şiirler, bu devrimin kesin başarıya ulaşmış örnekleridirler. Böylece, *Yedi Askı*'dan (El-Muallakatü's Seb'a) bu yana Arap dünyasının şiirini (dolayı-

1. Şamlı Mihyar'ın Şarkıları, YKY, 2009, İstanbul. (Ç.N.)

sıyla Osmanlı şiirini) katı kurallarıyla yönlendirmiş olan gelenek, 1969, 1970 ve 1971 yıllarında Beyrut'ta yazılıp yayımlanan bu şiirlerle kesin bir yenilgiye uğramış ve Arap şiirinin ö nü açılmıştır. İç ya da yarım bile olsa uyağın, ölçü ve geleneksel biçimin büsbütün bırakılmasının Arap kamuoyunda ortaya çıkardığı kargaşayı, bir Batılıdan çok, Divan Şiiri'nin ezici ve tutsak edici kalıplarından kurtulmuş olan bizler çok iyi kavrayabiliriz.

New York'a Mezar'da yer alan üç uzun şiirde tarih ve coğrafyanın sınırları silinmiştir. Örneğin, ilk şiirin New York'u hem ABD'nin, hem bütün insanlığın, hem Arap dünyasının, hem de şairin bir vicdan aynası durumundadır. Ama yalnızca yansıtan değil, kıyasıya eleştiren bir ayna. Şair, Amerika Kızıldelilerinin Filistin'de dirilişinden söz ederken şiir, gerçek, tarihsel ve günceli kendi potasında eğitmekte, onlara aşkınlıklarını ve yüceliklerini vermektedir: Vietnam savaşı bütün savaşlara dönüşmekte ve Filistinliler bütün sürgünlerle örtüşmektedir.

"Tâ'ife Krallarının Tarihine Öndeyiş" de, İspanya Emevi Devleti'nin XI. yüzyılda parçalanmasıyla ortaya çıkan Tâ'ife (bu sözcük Arapçada "parça" anlamına gelir) krallıkları (Endülüs, Berber vb.) güncelleştirilmekte ve tarih, güncelin içine oturtulmaktadır. Tâ'ife parçalanması, günümüz Arap dünyasını kasıp kavuran parçalanmanın habercisi ve simgesidir.

Üçüncü ve son şiir olan "Bu Benim Adımdır"da gene bir güncelleştirme söz konusudur. Ali ("Hazreti Ali" ve Ali Ahmad Said) adının çevresinde, Abbasî ve Endülüs devletlerinin yıkılmasından sonra Arap dünyasının yaşadığı trajedi temeli üzerinde bir kimlik araştırması, bir tarihsel sorgulama yapılmaktadır: Değiştirme gücü olduğunu ileri süren Ali (belki Şamlı Mihyar) konuşmaktadır. Zaman ve mekân, Lübnan bağlamında ele alınmıştır ama bu bütün Arap dünyasının zaman ve mekânıdır.

Şamlı Mihyar'ın izleğini insanın Tanrı'yla ya da Tanrı'nın yokluğuyla ilişkisi oluşturuyordu. *New York'a Mezar*'da ise insanın dünyayla ilişkisi yer almaktadır. Bu şiirler yazıldığı zaman, Beyrut henüz parçalanmış kurban kent değildi. Hiç kuşkusuz Lübnan'ın yapısından hareketle günümüzde yaşanan acıları tahmin edenler vardı. Ama hiç kimse bu tahmini bir

bilici (kâhin) gibi somutlamamıştı.

Adonis'in Arap şiirine yaptığı en önemli katkının onu özgürleştirmek olduğunu söyleyebiliriz: İzlek (tema) ve sözcük kullanımına getirdiği özgürlük ve geleneksel ölçü ve uyağın kırılması. Gizemcilik ile varoluşçuluk, toplumculuk ile bireycilik, gerçek ile düşsel, Adonis'in şiirinde bir arada bulunurlar. Adonis'in izlekleriyle ilişkisine bakarak onun "bağlanmış" bir şair olduğu söylenebilir. Bu, tarih/güncel sorunsalıyla ilgili bir şairin bağlanmasıdır belki; bu ilişki şairi boğmaz, tam tersine şiirsel yapı içinde onun varlığını somutlaştırır, saydamlaştırır ve ona bir "bilici" kimliği verir.

Arap şiirine yaptığı dilsel ve biçimsel katkıların dışında Adonis, Arap şiirinin kendi kimliğini yitirmeksizin dünya şiiriyle ilişki kurmasına çalışmış, bu amaçla da Saint-John Perse, Yves Bonnefoy gibi şairleri Arapçaya çevirmiştir. Yenileşme Adonis'e kadar Arap şiirinin en önemli sorunu olmuştur, çünkü ya Batı etkisiyle yazın ve şiir iyice sulandırılmış ya da folklorculuğun sınırlarına kapanmıştır. Adonis dış dünyayla sağlıklı ilişkiler kurarak ve Arap şiirinin temel özelliklerini koruyarak bu soruna etkili bir çözüm getirmiştir.

Bu çözümü onun şiirinde somut olarak görürüz: Aralarında Hallaç ve Niffari'nin ön sırada yer aldığı Arap şiirinin kalıtının özümsemesi ile Hölderlin, Rilke ve Michaux'nun ağır bastığı Batı şiirinin bireşimidir onun şiiri.

Adonis, kuramsal savaşımlarını *Arap Poetikası* adlı kitabında özetlemiş gibidir. Profesörler kurulunun daveti üzerine Collège de France'ta (Paris) verilen dört dersten (Mayıs 1984) oluşan bu kitapta Adonis, "Poetika ve Sözellik"; "Poetika ve Kur'an Çevresi"; "Poetika ve Düşünce"; "Poetika ve Çağcılık" başlıkları altında Arap şiirinin dilsel, yapısal, geleneksel ve ekinel sorunlarını incelemekte, eski geleneksel şiirin küllerinden doğan yeni ve çağcıl Arap şiirinin sözellikten yazısallığa uzanan serüvenini incelemektedir. "Ses"ten "sözcük"e uzanan sürecin irdelemesinde, çağcillaşmayı eskinin özümsemesine bağlamakta ve çağcıl Arap şairinin babasını öldürmemesi fakat onu bir dosta, bir diyalog gizilgücüne dönüştürmesi gerektiğini ileri sürmekte ve Arap şairinin çağcıl olabilmesi için, eski şiirin ateşinden –ama tam anlamıyla yeni– doğması gerektiğini söylemektedir.

Adonis'in şiir serüveni, cumhuriyet dönemi şairimizin sürdürdüğü savaşıma benziyor; ama büsbütün aynı insan ve dünya "tasarım"larını (*vision*), aynı geleneksel, kuramsal ve şiirsel miras ile bilgi kuramsal ve estetik kopuşmayı göstermiyor.

Son söz olarak Adonis'in bu kitapta yer alan şiirlerinin Arap şiirindeki yerini, Nâzım'ın *Şeyh Bedreddin Destanı*'nın Türk şiirindeki yeriyle, yani "kopuşma"dan sonra başarıya ulaşmış bir örnek bireşimsel şiirle karşılaştırabiliriz.

ÖZDEMİR İNCE
Ankara, 2 Kasım 1987

KAYNAKÇA

Mirène Ghossein, Introduction, "The Blood of Adonis", translated by Samuel Hazo, University of Pittsburg Press.

Anne Wade Minkowski, Note préliminaire, "Tombeau pour New York", Adonis, Sindbad, Paris, 1986.

Adonis, "Introduction à la poétique arabe", Sindbad, Paris, 1985.

BİR SÖYLEŞİ

Burada söylediklerimi bir Arap gazetesinde söyleyemem

Üyesi olduğumuz Mallarmé Akademisi'nin Paris'teki bir ödül töreninde (1986) tanıştığımız zaman Adonis'in bana ilk sorusu, "Müslüman ulusların durumu" olmuştu. Kendisinin çok iyi bildiği bu durum hakkında ne düşündüğümü öğrenerek beni değerlendirmek istiyordu belki. O günden bu yana dünyanın neresinde bir araya gelsek aynı soruya döndük ve yanıtlarını ele aldık. Neden?

Geçen mayıs ayında, Mersin Uluslararası Müzik Festivali yöneticileriyle bir araya geldiğimde, festivalin onursal başkanı Henri Atat, bana festivalin içine kültür ve edebiyatı sokmayı arzu ettiklerini söyleyince, ilk deneyim olarak Adonis'i davet etmelerini söylemiştim. Bunun için gerekçelerim vardı: Önce, Adonis Laskiyeli idi. Mersin kentini kuranlar arasında Laskiyeli Müslüman ve Hıristiyan Araplar vardı. Adonis, bir şair, filozof ve İslam din bilgini olarak dünyada önemli bir yerin sahibiydi. Mersin'e uluslararası bir kültür kenti kimliği kazandırma çabamızda bize hakem olabilirdi.

Nobel Ödülü'nü kazananın ilan edileceği gün Mersin Torosları'ndaki yaylalara gitmeye karar verdik. Böylece, Nobel'in son listedeki en büyük adayı olan Adonis haber ajanslarının, Arap gazetelerinin sürekli telefonundan kurtulmuş olacaktı.

Önce doğum yerim olan Fındıkpınarı'na gittik. Sonra Mehrican'a, Bilge ve Atilla Toroğlu'nun evine. Niyetim, Demirişik, Santa Iraz ve Gözne üzerinden Mersin'e dönmektir. Ama Toroslar'ın 1500 metre yükseklikteki vadilerinde mobil telefonların sağırlandığını fark edince geldiğimiz yoldan geri dönmeye karar verdim. Ve Kuzucubelen Tepeleri'nde, Nobel ödülünü bir başkasının aldığı öğrenince "Nobel" söyleşisini bir süre erteledim.

Zaten Nobel'in üç adayından biri olduğunu öğrendiğimizde de bu konuda hiç konuşmamış, geleneksel söyleşi konumuza ihanet etmemiştik.

Ertesi gün yapmayı düşündüğüm söyleşi için DHA Genel Müdürü Uğur Cebeci'ye telefon edip fotoğrafçı isteyince iş CNN Türk'ün de içine girdiği başka söyleşiye dönüştü:

ÖZDEMİR İNCE: Değerli dostum, birçok kez, sanırım yedi kez, İstanbul'da bulundunuz, İstanbul'dan sonra ilk kez Anadolu'yu tanıyorsunuz, şimdi Mersin de, 2. Mersin Uluslararası Müzik Festivali için bulunuyorsunuz. İlk duygularınız, ilk izlenimleriniz nelerdir?

ADONİS: Bu festivale katıldığım için son derece mutluyum. Bu festivalin kültürler ve duyarlıkların buluşma noktası olduğunu düşünüyorum. Mersin kenti ulusların bir buluşma noktası olduğu için, bu festivalin ulusların ve kültürlerin bir limanı olduğunu da düşünüyorum. Ayrıca dâhi piyanistiniz Fazıl Say'ı dinlemek fırsatı bulduğum için de son derece mutluyum. Müzik sınırların, ulusların ötesinde tıpkı bir şiir gibi insanları birleştiren bir olanaktır. Siz bir şair olarak festivalin bir danışmanı olduğunuz için...

Öİ: Resmen değil...

A: Ne olursa olsun, dostluk için diyelim, lütfen festivali yöneten dostlarınıza söyleyin, bu festival halkın sadece müzikle değil şiirle de buluşma noktası olmalı... Düşünelim ki bütün halkı kucaklayan bir kültür festivali kent için sürekli bir şenliğe dönüşebilir.

Öl: Sizinle isterseniz biraz da politika konuşalım. Siz benim için Arap dilinin en büyük şairisiniz. Aynı zamanda bir filozofsunuz, felsefe doktorası yaptınız. Pek bilinmez ama İslam dini alanında da yetkili bir bilginisiniz. Çocukluğunuzda babanızın ve din bilginlerinin nezaretinde din eğitimi aldınız. Bu niteliklerinizi dikkate alarak şunu sormak istiyorum: Irak'ta ne yapabiliriz, ne yapmalıyız?

A: Siz ve ben, birer şair olarak alçakgönüllü ve dürüst olalım. Biz, herhangi bir konuda içeriden konuşmadıkça konuşma hakkına sahip olamayız. Benim elbette söyleyeceklerim var ama dışarıdan, bir gözlemci olarak. Ama bir politikacı olarak değil... İşin başına dönecek olursak Saddam Hüseyin rejimine tamamen karşıydım, karşıyım. İğrenç bir rejimdi Saddam rejimi. Ama ABD'nin Irak'a müdahalesini ve bu ülkeyi işgal etmesini kabul edemem. Bu rejimden başka bir şekilde kurtulmayı tercih ederdim. Şu anda ABD'nin Irak'ta bulunması bağlamında, ülkeyi terk etmesi istenebilir. Ama herkes biliyor ki ABD Irak'ı kolay kolay terk etmeyecek. Özetlersem hem Saddam Hüseyin rejimine hem de ABD'nin Irak'ı işgaline karşıyım. Iraklıların, ABD'nin varlığından yararlanmasında kuşkuvarım var, doğrusunu isterseniz ABD'nin yerine Irak'ta Birleşmiş Milletler'in bulunmasını isterdim. Ancak ABD'nin varlığından yararlanarak yeni bir devlet ve yeni bir anayasa yaratmak mümkün olabilir. Bu yeni anayasa Iraklılara etnik kökenlerini, dinlerini ve inançlarını dikkate almadan özgürlük verebilmeli. Aynı

zamanda bu anayasa etnik kökenlerine, dinlerine ve inançlarına bakmaksızın Iraklılar arasında eşitlik durumunu yaratabilmeli. Kurulacak devlet kesin olarak hiçbir anlamda dine dayanmamalı, bu devlet bir hakem devlet olmalı. Dinlere karşı ve dinler arasında bir hakem olmalı bu devlet ve kesinlikle dinden uzak durmalı. Ama biliyorsunuz, anayasalar teorik olarak yazılabilir ama Irak anayasasının uygulanabilir bir anayasa olması gerek...

Öl: Bu anayasaya laiklik ilkesini sokmak mümkün değil mi, gerekmez mi?

A: Tahminime göre bu girişime karşı çıkacaklar bulunacak...

Öl: Ama bununla birlikte denemeli...

A: Sadece denemeli değil, bunu yapmalı. Din ile politikayı mutlaka ayırmak gerekiyor. Bunun için İslam'ın yeni bir bakışla okunması gerek. İslam'ı da bütün dinler gibi iki düzlemde ele alabiliriz. Bireysel ve kişisel inanç olarak İslam. Bireyin kişisel inancı olan İslam'a saygı göstermek zorundayız. Sadece İslam'a değil, din ve inanç ne olursa olsun hepsine. Ama kurum olarak İslamı aşmak zorundayız. Bana göre, İslam bir kurum olarak çağımızın sorunlarına çağdaş bir yanıt bulacak durumda değil. Bana kişisel olarak bu alanda hiçbir şey söylemiyor. Ama şunu kesinlikle belirtmeliyim ki bir inanç olarak, bir din olarak İslam'a karşı değilim.

Öl: Türkiye'nin Irak için bir model olması isteniyor. Ben Türkiye'nin Irak'a bir model olamayacağı düşüncesindeyim. Peki, yeni anayasasıyla Irak öteki Arap ülkeleri için model oluşturabilir mi?

*Tarziyla ve söylemiyle
şirde devrim yaratan
Adonis, çağımızın yaşayan
en büyük şairlerinden.*

Adonis, 1986 yılında Paris'te tanıştığımız zaman Arap dünyasının ve Arap dilinin yaşayan en büyük şairiydi. Şimdi, 2012 yılında, dünyanın yaşayan en büyük şairidir! Benim de içinde yer aldığım bu tarih parseli içinde ve döneminde hiçbir şair onun kadar üç boyutlu yazınsal devrim yapamadı.

Almanlardan Goethe Ödülü'nü aldığı, İsveçlilerin Nobel Ödülü'nü alamadığı 2011 yılında dünyanın yaşayan en büyük şairi. Tedbirli davranıp "Dünyanın yaşayan en büyük şairlerinden biri" diyebilirdim. Bilerek demedim!

Benim büyük şairim, şiir yazmakla yetinmez, onunla doymaz, edebiyat ve şiirin tarihi, sosyolojisi, felsefesiyle de ilgilenir. Adonis araştırma ve denemeleriyle bir işi tam anlamıyla yapıyor. Benim büyük şairim bunlarla da yetinmez, ülkesinin ve dünyanın siyaset ve kültür sorunlarıyla da ilgilenir, Beyrut'ta 60'lı yıllarda yayımladığı *Mavvakif* dergisinin adının ifade ettiği tarzda "tavır" alır. Adonis şiirleriyle, denemeleriyle, gazete yazılarıyla, konuşmaları ve demeçleriyle bunu da yapıyor.

New York'a Mezar ile Arap dilinin şiiri, geleneğin zincirlerinden kurtulmuş ve çağdaş şiirin doruklarına çıkmıştı. Adonis, insan bedenini ruhun mezarı olarak tanımlayan Platoncu felsefenin tersine insan bedenini gerçek yerine yerleştirdi. İsyançı ve devrimci bir beden, bir kafa ve bir ruh!

ÖZDEMİR İNCE

ISBN 978-975-07-1413-9

9 789750 714139